

УДК 712.41:630*27:581.522.4(477-25)

ФІЗИОНОМІЧНІ ТИПИ ІНТРОДУКОВАНИХ ДЕРЕВ ЗЕЛЕНОЇ ЗОНИ КИЄВА

А.А. Дзиба, кандидат сільськогосподарських наук

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Досліджено інтродуковані деревні рослини в лісових насадженнях. Виділено групи фізіономічних типів хвойних та листяних дерев і проаналізовано їх використання в різних видах насаджень зеленої зони Києва.

Виразність лісопаркового ландшафту залежить від зовнішнього фізіономічного вигляду рослин, які входять до складу його рослинних угруповань. Зведення в систему різних категорій лісового ландшафту в лісопаркових насадженнях забезпечить їх високу естетичну цінність [8].

Мета наших досліджень полягала у визначенні фізіономічних типів інтродукованих деревних рослин у лісових насадженнях зеленої зони Києва.

Методика роботи та результати досліджень. Фізіономічні типи інтродуцентів у лісових насадженнях було виділено за класифікацією [7], згідно з якою всі дерева й кущі поділяють на дві категорії, що чітко відрізняються за характером облиствлення – хвойні та листяні. Покритонасінні поділяють на декоративно-листяні (тіньові дерева) й ті, що відрізняються гарним цвітінням.

Серед хвойних дерев, досліджених у лісових насадженнях, до цієї категорії належать 4 фізіономічні групи: ялинові, соснові, модринові, група туєвих типів (усього 9 фізіономічних типів) (табл.). Категорія покритонасінних декоратив-

но-листяних дерев містить 5 груп: дубові, горіхові, ясеневі, гледичієві, група тополевих типів (усього 13 фізіономічних типів). До категорії дерев з гарним цвітінням, із фізіономічної точки зору, належать 3 групи: дерева з великими оригінальними квітами та суцвіттями (2 фізіономічні типи), дерева з великими, але рідкими суцвіттями (1 фізіономічний тип), дерева з відносно дрібними квітами та суцвіттями (4 фізіономічні типи).

Фізіономічні типи інтродуцентів використано в різних видах насаджень. У зеленій зоні міста Києва виділяється вісім видів насаджень: солітери, алеї, посадки вздовж доріг, групові посадки, узлісся, гаї, деревні масиви [2, 3, 4, 6, 9].

Такий вид декоративних насаджень як солітери [2, 4, 5, 6] трапляється досить часто. Серед видового складу деревних рослин у таких насадженнях зеленої зони Києва використовуються 3 групи фізіономічних типів (3 фізіономічні типи) хвойних дерев і 9 груп (20 фізіономічних типів) – листяних.

Проведені нами обстеження насаджень зеленої зони міста Києва свідчать,

що декоративні насадження у вигляді алей трапляються рідко. Для створення алей використано три фізіономічні типи – ялина звичайна, липа широколиста і робінія псевдоакація.

Рядова посадка вздовж доріг відрізняється від алеї тим, що дерева висаджуються в один-два ряди паралельно осі дороги лише вздовж одного боку [3]. Такий вид насаджень є засобом позначення траси. Виділяються також групи вздовж доріг, які створюються задля підсилення декоративного ефекту окремих ділянок дороги. До складу групи потрібно залучати гармонійно поєднані між собою дерева та кущі. У більшості насаджень вздовж доріг поєднано рядові та ландшафтно-групові посадки. Вздовж лісових та інших видів доріг використано 11 фізіономічних типів.

Одними з найефектніших видів деревних насаджень є групи, які можуть бути самостійним елементом лісового ландшафту [2, 8]. Вони можуть також слугувати поступовим переходом від лісових масивів та гаїв до відкритих просторів [4, 6]. Інколи у насадженнях зеленої зони Києва наявні "букетні" групи, створені з деревних порід висаджуванням трьох саджанців однієї породи в одне садильне місце. Для створення груп використано 22 фізіономічних типи. Найбільш поширеними є фізіономічні типи ялини європейської, сосни чорної (сосни кримської), сосни Веймутова, сосни Банкса і модрини сибірської.

Такий вид насаджень, як гаї, не відтворює природного лісового ландшафту подібно великим масивам, але завдяки поєднанню великої кількості дерев набуває морфологічних ознак природного угрупування [1, 5, 8]. Гаї можуть бути фоном для деревно-кущових груп. Для створення гаїв у зеленій зоні міста Києва використано 11 фізіономічних типів.

Насадження лісового типу (масиви) в зеленій зоні Києва мають горизонтальну

та вертикальну зімкнутість, вони створені штучно або сформовані з природних лісових насаджень. Масиви займають площу до десятків га.

Наведемо стисло опис деяких груп фізіономічних типів. Група ялинових типів складається з дерев із добре вираженою конусоподібною формою крони, тіньовитривалих і здатних утворювати щільні темні насадження. До них належать: ялиця, ялина, псевдотсуга, тсуга. Ця група нараховує 8 фізіономічних типів, із яких у лісах зеленої зони міста Києва значне місце займає ялина європейська, представлена масивами, групами, алеями та рядовими посадками вздовж доріг (див. табл.).

Група соснових типів – це дерева з рідкою прозорою кроною, які створюють світлі, сонячні насадження. Дерева цієї групи мають мальовничий вигляд, а утворені ними насадження сприяють життєрадісному настрою. Інтродуковані хвойні дерева представлені у лісових насадженнях трьома фізіономічними типами. Найбільш поширеним є тип сосни Банкса, який використовують у невеликих групах та в мішаних насадженнях із сосною звичайною і ялиною європейською. Заслугує на увагу фізіономічний тип сосни чорної, до якого належить сосна кримська, що зростає у групах, гаю, мішаних насадженнях та на узліссі. Особливою декоративністю у цій групі відзначається фізіономічний тип сосни Веймутова. В насадженнях її використовують у невеликих групах та як солітер.

Група модринових типів представлена високими швидкозростаючими деревами з дрібною пухкою фактурою крони, які здатні створювати світлі насадження. Дерева цієї групи в лісових насадженнях є одного фізіономічного типу – модрини сибірської, до якого віднесено також модрину європейську, модрину Сукачо-

Таблиця. Використання фізіономічних типів інтродукованих деревних рослин
у різних видах насаджень зеленої зони м. Києва

Фізіономічний тип	Життєва форма	Coviter	Alel	Посадки вжив	Групи	Узлісся	Гаі	Деревні масиви	
								панівна порода	супутня порода
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Відділ Pinophyta									
Група ялинових типів									
Ялина європейська (<i>Picea abies</i> (L.) Karst.)	Д ₁		+	+	+		+	+	+
Група соснових типів									
Сосна кримська, (<i>Pinus pallasiiana</i> Lamb.)	Д ₁				+	+	+		+
Сосна Веймутова (<i>Pinus strobus</i> L.)	Д ₁	+			+				+
Сосна Банкса (<i>Pinus Banksiana</i> Lamb.)	Д ₂				+			+	+
Група модринових типів									
Модрина сибірська (<i>Larix sibirica</i> Ledeb.)	Д ₁				+		+	+	+
Модрина європейська (<i>Larix decidua</i> Mill.)	Д ₁				+				
Модрина Сукачова (<i>Larix sukaczewii</i> Dyl.)	Д ₁							+	
Модрина широколистяна (<i>Larix eurolepis</i> Henry.)	Д ₁	+			+		+		+
Група туєвих типів									
Ялівець віргінський (<i>Juniperus virginiana</i> L.)	Д ₁	+							+
Відділ Magnoliophyta									
Листяні мішкові дерева									
Група дубових типів									
Дуб червоний (<i>Quercus rubra</i> L.)	Д ₁				+		+	+	+
Бук лісовий (<i>Fagus sylvatica</i> L.)	Д ₁				+		+	+	+
Липа широколиста (<i>Tilia platyphyllos</i> Scop.)	Д ₁		+		+			+	+
Клен псевдоплатановий (<i>Acer pseudoplatanus</i> L.)	Д ₁						+		+
Клен сріблястий (<i>Acer saccharinum</i> L.)	Д ₁			+	+		+	+	+
Група горіхових типів									
Горіх маньчжурський (<i>Juglans mandschurica</i> Maxim.)	Д ₂						+	+	+
Горіх серцевидний (<i>Juglans cordiformis</i> Maxim.)	Д ₁			+					
Горіх сірий (<i>Juglans cinerea</i> L.)	Д ₁							+	

Продовження табл.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Горіх Зібольда (<i>Juglans ailanthifolia</i> Carr.)	Д ₃			+	+				
Горіх чорний (<i>Juglans nigra</i> L.)	Д ₁	+			+				
Група ясеневих типів									
Ясен звичайний (<i>Fraxinus excelsior</i> L.)	Д ₁				+		+		+
Ясен ланцетний (<i>Fraxinus lanceolata</i> Borkh.),									
Клен ясенелистий (<i>Acer negundo</i> L.)	Д ₂			+	+		+		+
Бархат амурський (<i>Phellodendron amurense</i> Rupr.)	Д ₂				+		+		+
Група каркасових типів									
Каркас західний (<i>Celtis occidentalis</i> L.)	Д ₁			+					
Група гледичевих типів									
Гледичія триколючкова (<i>Gledisia triacanthos</i> L.)	Д ₁				+				
Група тополевих типів									
Тополь чорна (<i>Populus nigra</i> L.)	Д ₁						+		
Тополь канадська, (<i>Populus deltoides</i> Marsh.)									
Тополь пірамідальна (<i>Populus italica</i> (Du Roi) Moench.)	Д ₁			+					
Листяні красиво квітучі дерева									
Група дерев з великими оригінальними квітами або суцвіттями									
Катальпа чудова (<i>Catalpa speciosa</i> Ward.)	Д ₃	+			+				+
Катальпа бігноєвидна (<i>Catalpa bignonioides</i> Walt.)									
Гірकोкаштан звичайний (<i>Aesculus hippocastanum</i> L.)	Д ₁	+			+			+	+
Група дерев з великими, але рідкими суцвіттями									
Робінія псевдоакація (<i>Robinia pseudacacia</i> L.)	Д ₁		+		+			+	+
Група дерев з порівняно дрібними квітами та суцвіттями									
Черемха звичайна (<i>Radus racemosa</i> Lam.)	Д ₃			+	+		+		
Черемха віргінська (<i>Radus virginiana</i> (L.) Mill.)									
Глід звичайний (<i>Crataegus monogyna</i> L.)	Д ₄				+		+		
Глід криваво-червоний (<i>Crataegus sanguinea</i> Pall.)									
Вишня пташина (<i>Cerasus avium</i> (L.) Moench.)	Д ₁			+	+		+		
Шовковиця біла (<i>Morus alba</i> L.)	Д ₃			+	+				

ва, модрина ширококолускату. Ці види за зовнішніми формами мало відрізняються від модрини сибірської. Значного поширення в зеленій зоні міста Києва набула модрина сибірська, з якої створені групи, гаї, чисті та мішані насадження з липою серцелистою та сосною звичайною. Модрину ширококолускату використовують для створення груп, гаю та як солітер. Модрина Сукачова входить до складу чистих та мішаних насаджень із дубом звичайним та сосною звичайною. Модрина європейська зростає в групах.

Група туєвих типів, до якої належить фізіономічний тип ялівця віргінського, характеризується повільним ростом, дрібною щільною фактурою крони. Зовнішній вигляд дерев є суворим та екзотичним. Цей фізіономічний тип у зеленій зоні міста Києва використано як солітер і в насадженні з дубом звичайним.

Група дубових типів складається із дерев, які є основою широколистяних лісів – дуба і бука, а також їх супутників – в'язів, лип, грабів, кленів. Це ширококронні дерева, здатні утворювати тіністі насадження. Вони надають ландшафту південного колориту й створюють враження могутності і стійкості [7]. У зеленій зоні міста Києва є у наявності п'ять фізіономічних типів. Фізіономічний тип дуба червоного найбільш поширений. Він представлений групами, гаями, деревними масивами. Менш поширеним є фізіономічний тип бука лісового, з якого створено групи, гаї та масиви. Значного поширення набув фізіономічний тип клена сріблястого, який використано вздовж доріг, у групах, гаях та масивах. У насадженнях зеленої зони Києва трапляються також інші фізіономічні типи – липи широколистої (в алеях, групах, масивах) і клена псевдоплатанового (у гаях та масивах) (див. табл.).

Група горіхових типів представлена деревами із розлогою формою крони з великою пухкою фактурою та гарним ри-

сунком кори. Для насаджень зеленої зони Києва характерними фізіономічними типами горіха маньчжурського (до цього типу належать також горіх серцевидний, який використовується вздовж лісових доріг; горіх сірий, який зростає у вигляді масиву; горіх Зібольда, який висаджено вздовж лісових доріг та в групах) та чорного. Горіх чорний не набув поширення – зростає невеликими групами та як солітер. Фізіономічний тип горіха маньчжурського найбільш розповсюджений, трапляється у створених гаях та масивах.

Група ясеневих типів об'єднує фізіономічні типи дерев із великою пухкою фактурою крони розлогої форми. Цим деревам властиві складні, ажурні, перисті листки та гарний рисунок кори. Вони краще зростають у вологих місцях і на родючих ґрунтах. У зеленій зоні Києва фізіономічний тип ясени звичайного представлений ясенем ланцетним та кленом ясенелистим, які зростають переважно вздовж доріг та створюють гаї і масиви. Фізіономічний тип бархата амурського використано для створення груп, гаїв, масивів.

Група гледичієвих типів представлена фізіономічним типом гледичії звичайної, яка характеризується розлогою кронею з дрібною фактурою, швидким ростом, світлолюбністю. Цей тип у зеленій зоні Києва не набув поширення, трапляється лише в групах.

Група тополевих типів об'єднує фізіономічні типи тополь, які легко розмножуються, швидко ростуть і є недовговічними (більшість видів). У зеленій зоні Києва тополя канадська, яка належить до фізіономічного типу тополі чорної, зростає у гаях та мішаних насадженнях. Фізіономічний тип тополі пірамідальної використано для створення посадок уздовж доріг.

У зеленій зоні Києва категорія дерев з гарним цвітінням представлена трьома групами. Група дерев з великими оригінальними квітами або суцвіттями. Ця гру-

па містить фізіономічний тип катальпи чудової, до якої належить катальпа бігнієвидна, та гіркокаштана звичайного. Катальпа бігнієвидна на відкритій місцевості має незвичний вигляд завдяки великим листкам та великим білим квітам, зібраним у волоті. Катальпа бігнієвидна використовується у групах із 3–5 екземплярів та як солітер. Фізіономічний тип гіркокаштана звичайного характеризується деревами з великою щільною фактурою крони овальної форми, зеленим темним листям та білими квітами з рожевими цяточками, зібраними у прямостоячі волоті. Цей фізіономічний тип використано у групах (від трьох до 15 екземплярів) та як супутню породу для сосни звичайної, де гіркокаштан звичайний росте у другому ярусі. Насадження має оригінальний вигляд, у ньому спостерігається гра світла і тіні. Стовбури дерев сосни звичайної гармонійно поєднуються зі стовбурами дерев гіркокаштана звичайного. Цей фізіономічний тип використано також як солітер.

Групу дерев з великими, але рідкими суцвіттями представлено фізіономічним типом робінії псевдоакації, яка характеризується відносно дрібними, пахучими суцвіттями, складними листками, дрібною пухкою фактурою крони. У зеленій зоні міста Києва цей тип виявлено в алеях, уздовж доріг, групах, масивах.

Група дерев з порівняно дрібними квітами та суцвіттями в зеленій зоні Києва представлена 4 фізіономічними типами.

Тип черемхи звичайної, до якої належить також черемха віргінська, характеризується зеленими блискучими листками, білими квітами, зібраними у китиці та майже чорними плодами. Черемха віргінська цвіте пізніше від черемхи звичайної. Цей фізіономічний тип використано у посадках вздовж доріг, групах та підліску.

Тип глоду звичайного, до якого належить глід криваво-червоний, у лісових насадженнях не набув значного поши-

рення. Він трапляється у групах та підліску. Для цього виду характерними є блискучі червоно-коричневі пагони, блискучі темно-зелені листки, білі квіти та рожево-червоні яблукоподібні плоди.

Тип вишні пташиної характеризується дрібною пухкою фактурою крони та білими квітами, зібраними у зонтикоподібні суцвіття, які з'являються до розпускання листя. Використовують переважно в групах на узліссі та вздовж доріг.

Тип шовковиці білої характеризується великою щільною фактурою крони розлогої форми та блискучими листками зеленого кольору, плодами від білого до фіолетового кольору. Цей тип є малопоширеним у насадженнях, його використано вздовж доріг та у групах.

Висновки

1. З метою підвищення естетичності лісопаркових ландшафтів слід враховувати фізіономічні типи деревних рослин, що дасть змогу гармонійно поєднувати інтродуковані та аборигенні деревні рослини.

2. У зеленій зоні Києва наявними є 26 фізіономічних типів, які належать до 4 груп хвойних та 9 груп листяних дерев і використовуються для створення алеї, посадок уздовж доріг, групових посадок, узлісь, гаїв, деревних масивів та як солітери.

3. Серед хвойних дерев у лісових насадженнях до категорії інтродуцентів віднесено 4 фізіономічні групи: ялинових, соснових, модринових та туєвих типів (усього 6 фізіономічних типів). Категорія покритонасінних декоративно-листяних дерев містить 5 груп: дубових, горіхових, ясеневих, гледичієвих та тополевих типів (усього 13 фізіономічних типів). До категорії дерев з гарним цвітінням належить 3 групи: дерева з великим оригінальними квітами та суцвіттями (2 фізіономічні типи), дерева з великими, але рідкими суцвіттями (1 фізіономічний тип), дерева з відносно дрібними квітами та суцвіттями (4 фізіономічні типи).

Література

1. Аксенов Е.С., Аксенова Н.А. Декоративные растения // Энциклопедия природы России. – 2-е изд. – М., 2000. – Т. 1. – С. 13–28.
2. Глазачев Б.О., Пушкар В.В. Посібник майстра зеленого господарства – К.: Техніка, 1996. – 184 с.
3. Карулис Я. Озеленение дорог // Дни леса и сада. – Рига: ЛРТПП. – 1954. – С. 159–166.
4. Кучерявый В. А. Зеленая зона города. – К.: Наук. думка, 1981. – 248 с.
5. Лаптев А.А., Глазачев Б.А., Маяк А.С. Справочник работника зеленого строительства. – К.: Будівельник, 1984. – 152 с.
6. Лаптев О.О. Интродукція та акліматизація рослин з основами озеленення. – К.: Фітосоціоцентр, 2001. – 128 с.
7. Рубцов Л. И. Деревья и кустарники в ландшафтной архитектуре. – К. : Наук. думка, 1977. – 272 с.
8. Рубцов Л.И., Лаптев А. А. Справочник по зеленому строительству. – К. : Будівельник. – 1971. – 310 с.
9. Шкутко Н.В., Чаховский А.А. Зеленые насаждения городов и сел. – Минск: Ураджай. – 1972. – 128 с.

АННОТАЦІЯ

Дзиба А.А. Физиономические типы интродуцированных деревьев зеленой зоны Киева // Биоресурсы и природопользование. – 2012. – 4, № 3–4. – С. 87–93.

На основании проведенных исследований интродуцированных древесных растений, в лесных насаждениях выделены группы физиономических типов хвойных и лиственных деревьев и проанализировано их использование в разных видах насаждений зеленой зоны Киева.

SUMMARY

A. Dzyba. Physiognomical types of introductive wood plants of green zone of city of Kiev // Biological Resources and Nature Management. – 2012. – 4, № 3–4. – P. 87–93.

On the basis of the research of introductive wood plants in forest plantings, the groups of physiognomical types of coniferous and deciduous trees have been allocated and their use in different kinds of plantings of green zone of city Kiev has been analyzed.